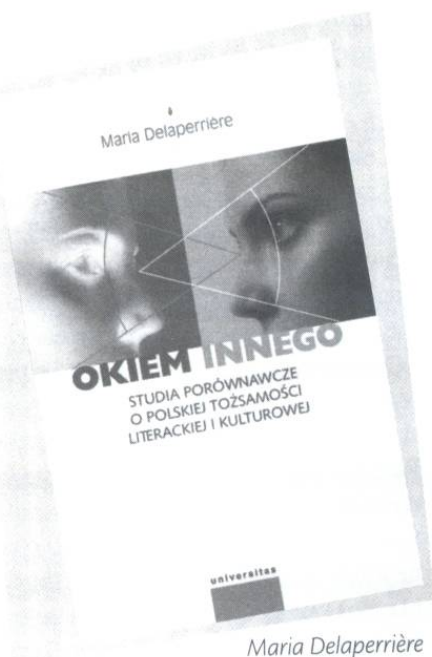

Andrzej Juchniewicz

Najnowsza książka
Marii Delaperrière
wydana w języku polskim,
zatytułowana *Okiem Innego*.
Studia porównawcze
o polskiej tożsamości literackiej
i kulturowej, lokuje się w polu
badań komparatystycznych,
które od kilku lat wywołują
żywe dyskusje w środowiskach
literaturoznawców.

Tytułowe „oko Innego” to zarówno spojrzenie czytelnika, który dostrzega konsekwentnie powracające idee w twórczości Adama Mickiewicza, jak również spojrzenie admiratorów talentu innych piszących, którzy potrafią absorbować ich estetykę, pomysły, refleksje i czynią je częścią własnego projektu pisarskiego (przypadki Józefa Czapskiego i Gustawa Herlinga-Grudzińskiego). Także może to być spojrzenie autorów skupionych na sondowaniu rzeczywistości i dowartościowujących „poetykę doświadczenia”, oświeclających dobrze znane problemy z wielu stron i perspektyw lub dokonujących wiwisekcji mieszczącej się w obszarze refleksji antropologiczno-tożsamościowej (przypadki Aleksandra Wata i Brunona Schulza).

Zadaniem, jakie postawiła przed sobą Delaperrière, było ujawnienie tego, co pozostawało ukryte, nie dość mocno zaakcentowane, ponieważ poprzednikom brakowało nie tyle wrażliwości, ile odwagi stawiania pytań badawczych dotyczących tekstów dobrze znanych i posiadających kilka interpretacji uchodzących za kanoniczne. Jej poszczególne analizy tekstów kluczowych dla formacji intelektualnej ogniskującej się wokół paryskiej „Kultury”, a także tych, które problematyzują rolę literatury postpamięciowej można uznać za świetne nie tylko ze względu na balansowanie między teorią a wnikliwym czytaniem, lecz przede wszystkim ze względu na próbę stworzenia spójnego projektu, którego poszczególne części poświadczałyby tezę o konieczności czytania literatury jako zapisu doświadczenia inności. Celem takiego projektu byłoby poszukiwanie sposobów empatycznego współlbycia z ofiarami ludobójstw, a także możliwość śledzenia odprysków działalności pisarskiej innych w tekstach uznanych za dobrze przyswojone. Osobnym wyzwaniem byłoby poszukiwanie elementów wspólnych światopoglądów autorów polskich i obcych, które

Maria Delaperrière
Okiem Innego
Studia porównawcze o polskiej tożsamości
literackiej i kulturowej
Kraków : TAiWPN „Universitas”, 2022
323 s. ; 24 cm

Inny jako zadanie

mimo że krystalizowały się w różnych okolicznościach, to jednak wykazują zaskakujące podobieństwo.

Biorąc pod uwagę tytuł (sugestywny, jednak niezdradzający wszystkiego, co oferuje poszczególne rozdziały), a także omawiane w poszczególnych częściach teksty literackie, można uznać go za niewystarczający. Oczywiście pojęcie inności przejawia się w kilku tekstach, dzięki czemu możliwe jest uchwycenie naczelnej idei książki. Jednak równie ważne jak samo konstruowanie spójnej idei (sygnalizowanej w tytule i poświadczanej trafnymi przykładami z kręgu literatury dwudziestowiecznej) jest dostrzeganie tekstów uznawanych za marginalne. Komentując zapisy Gustawa Herlinga-Grudzińskiego o jego lekturach, Delaperrière podkreśla: „Trudno wyobrazić sobie monografię o Herlingu, w której zabrakłoby odniesień do tych notatek, lecz są one zapewne zbyt krótkie, sporadyczne i zbyt rozproszone, by uznać je za osobny przedmiot badań. Można by więc porzucić na tych ogólnych uwagach, gdyby nie fakt, że te pozornie przypadkowe zapiski zdradzają podskórną synergię. Czasem jeden obraz czy jeden rozbłysk cytatu z nowej lektury potrafi wywołać skojarzenia z lekturami poprzednimi, od dawna wtopionymi w intymny świat pisarza”. Pomysł prześledzenia zapisków dziennikowych, w których pojawiają się komentarze dotyczące kluczowych dla Herlinga-Grudzińskiego autorów, okazał się na tyle innowacyjny i odkrywczy, że możliwe byłoby sporządzenie mikrologicznego artykułu, w którym odnalezienie interferencji pomiędzy polskim autorem a zagranicznymi pisarzami byłoby naczelnym zadaniem badaczki/badacza. Wiele tekstów Delaperrière ma charakter „zaproszenia do tematu” (określenie Janusza Sławińskiego), wyznacza możliwy obszar badań, jednak nie dąży do ostatecznego zamknięcia i podsumowania.

Oko Innego to rozprawa obejmująca nie tylko powieści z ostatniego trzydziestopięcioletnia, których tematem jest *Zagłada* (m.in. *Zagładę* Piotra Szewca, *Umschlagplatz* Jarosława Marka Rymkiewicza i *Tworci* Marka Bieńczyka), lecz również poezję Adama Mickiewicza i Cypriana Kamila Norwida, a także utwory Andrzeja Kuśniewicza czy Włodzimierza Odojewskiego. To pobieżne wyliczenie tekstów literackich świadczy nie tylko o erudycji Delaperrière, lecz również o umiejętności poszukiwania wspólnych idei i zrębów wyobraźni antropologicznej w dziełach różnorodnych pod względem gatunkowym, estetycznym i tematycznym.

Delaperrière można uznać za rzeczniczkę spoglądania na tekst literacki z perspektywy literatury obcej i czytelnika nieobeznanego w polskich realiach kulturowych. Dystans i prezentowanie polskiej literatury na szerokim tle europejskich dokonań pisarzy i poetów mogą przynieść niewątpliwe korzyści polskiemu czytelnikowi, który uzmysłowi sobie inność immanentnie wpisaną w tekst literacki: „...dopiero spojrzenie z zewnątrz na literaturę polską ujawnia, że powieści Konwickiego są bardziej metafizyczne niż polityczne, że Kuśniewicz jest pisarzem bardziej europejskim niż polskim, że historiozofia mesjaniścična *Dziadów* może być dla zachodniego odbiorcy radykalnie obca”.

W projekcie Delaperrière ważną strategią jest zestawianie zapisów o kulturze i literaturze powojennej Francji (materiał analityczny stanowią dorobek Czapskiego, Herlinga-Grudzińskiego, Czesława Miłosza) oraz sytuacji piszących na obczyźnie, którzy dokumentowali własne zmagania o zaistnienie w innym obszarze językowym. Jak podkreśla badaczka, do momentu upadku komunizmu twórczość polskich pisarzy związanych z paryską „Kulturą” i środowiskiem Jerzego Giedroycia nie była powszechnie znana w Polsce, jednak jej recepcja w krajach Europy Zachodniej okazuje się szczególnie ważna ze względu na dołączenie polskiej literatury do nurtu europejskiego. Sama Delaperrière skłonna jest zlikwidować

opozycję centrum – peryferie, która mogłaby sugerować, że literatura polska lokuje się w obszarze kulturowym, który cechuje niewidoczność. Jej starania by uwidocznić walory antropologiczno-kulturowe tekstów komentujących polskie problemy przefiltrowane przez literaturę francuską można uznać za udane i inspirujące.

Książkę *Oko Innego* autorka podzieliła na cztery części, które umieszczone zostały w ramie. Wyznaczają ją dwa teksty (*Sam ze sobą tożsamy* – czyli Mickiewicz, *Komparatystyka, czyli skok ponadkulturowy*) pozwalające czytelnikowi na szczegółowe zapoznanie się z projektem komparatystycznym Delaperrière. Wśród inspiracji wymienia ona przede wszystkim Dominique’a Quessada, który pisał o „innobójstwie” jako najbardziej radykalnej formie wykluczenia. Niewątpliwymi atutami publikacji (poza kompozycją) są elegancki język i hołdowanie zasadzie *close reading*. Lektura książki Delaperrière pozwoli nie tylko na spotkanie z wieloma odśłonami inności, lecz również warsztatem literaturoznawczym, który w dzisiejszych czasach coraz częściej zastępuje dyletanctwo i powierzchowność analiz. ☉